

А.В. Виходець
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. І.О. Голоденко

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Майже у всіх країнах світу судовий захист відноситься до найбільш поширених форм захисту прав і свобод, за допомогою якого можна вирішити спори (конфлікти), а також встановити істину і досягнути справедливості. Проте, із зарубіжного досвіду відомо, що є також і інші способи вирішення спорів між учасниками правовідносин, які виступають альтернативою судовому захисту. До таких способів належать: медіація, врегулювання спору за участю судді та інші. В Україні діє Рекомендація № R (98) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, яка ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року. У нових редакціях Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), ГПК України та КАС України також передбачається такий спосіб вирішення конфлікту, який нещодавно був зовсім невідомим українському процесуальному законодавству. Мова йдеться про процедуру врегулювання спору за участю судді.

Якщо звернути увагу на те, що головне завдання судів – це розгляд і вирішення спорів, а також на те, що суди значно перевантажені, то можна дійти до висновку, що запровадження примирних процедур за участю судді – це доречне удосконалення цивільних процесуальних процедур.

Слід зазначити, що дослідженню питань правового регулювання інституту врегулювання спору за участю судді та особливостям порядку проведення процедури врегулювання спору за участю судді присвячені праці багатьох українських вчених, таких як: І. Божук, Н.Ю. Голубевої, Н.В. Бондаренко-Зелінської, А.О. Лесько, Д.Д. Луспеника, О.С. Можайкіної, О.В. Музи, В.Є. Прущака та інші.

Врегулювання спору за участю судді є новим інститутом цивільного процесуального права та способом альтернативного вирішення

спорів, і в цьому контексті Д.Д. Луспеник зазначає, що введення процедури врегулювання спору за участю судді має позитивні аспекти через те, що «...вона розширює процесуальні можливості сторін щодо більш швидкого та ефективного врегулювання спору». Крім того, він вказує, що «...потрібно з більшою уважністю ставитися до випадків, де сторони зловживають своїм правом скористатися даною процедурою, коли одна зі сторін має бажання врегулювати спір мирним шляхом, а інша погоджується провести цю процедуру лише для того, щоб затягти розгляд справи. У таких випадках, без сумніву, врегулювання спору за участю судді має бути припинене відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 204 ЦПК» [3].

Можайкіна О.С. вказує на гл. 4 ЦПК України, та визначає такі принципи проведення процедури врегулювання спору за рішенням судді: конфіденційність (ч. 7 ст. 203 ЦПК), добровільність (ч. 4 ст. 201 ЦПК), нейтральність судді (ч. 6 ст. 203 ЦПК), рівність сторін спору (ст. 203 ЦПК), власна відповідальність сторін спору (ч. 4 ст. 203 ЦПК), поінформованість сторін спору (ч. ч. 4, 5 ст. 203 ЦПК) [4, с. 78–79]. Прущак В.Є. пропонує поділити принципи, на підставі яких здійснюється врегулювання спору за участю судді на дві групи. «...Перша група – це принципи цивільного процесуального права, які впливають на означену процедуру (верховенство права, змагальність, диспозитивність та ін.). Друга група – це спеціальні принципи, які притаманні врегулюванню спору за участю судді (добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість судді-посередника та ін.) [5].

Проаналізувавши думки зазначених вчених, ми також приєднуємося до їх поглядів і вважаємо, що передбачений спосіб врегулювання спору є дуже доречним на сьогоднішній день, коли сторони не хочуть витрачати багато часу на розгляд справи, а бажають ефективно та у найкоротший час дійти до спільного рішення.

Відповідно до ст. 201 ЦПК України підставою проведення процедури врегулювання спору за участю судді є згода сторін, висловлена до початку розгляду справи по суті і лише за умови, якщо у справу не вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [1, ст. 201]. Така згода має бути висловлена учасниками справи під час проведення підготовчого засідання,

а також згідно з п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України, саме до повноважень суду належить право з'ясувати, чи бажають сторони укласти мирову угоду, чи справа буде передана на розгляд третейського суду або сторони можуть звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді. У разі згоди учасників справи, суддя встановлює строк та порядок врегулювання спору за участю судді, відповідно до п. 14 ч. 2 ст. 197 ЦПК України [1, ст. 197].

Варто зазначити, що законодавець передбачив обмеження процедури врегулювання спору за участю судді розумним строком, тобто такою категорією, яку варто вважати оціночною, а також законодавець встановив межі цього розумного строку – не більше ніж тридцять днів з дня постановлення ухвали про його проведення, який продовженню не підлягає [1, ст. 205].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 205 ЦПК України, строк для врегулювання спору за участю судді встановлює не більше тридцяти днів з того дня, як суд постановляє ухвалу про його проведення. На нашу думку, у зв'язку зі складністю справи або навпаки із малозначністю справи, строк може бути встановлений максимальний (30 днів) або його можна зменшити, наприклад, до 15 днів.

В тому випадку, якщо сторони узгодили проведення процедури врегулювання спору за участю судді, суддя постановляє відповідну ухвалу, та одночасно зупиняє провадження у справі (ч. 1 ст. 202, п. 5 ч. 1 ст. 251 ЦПК України).

У нормах, які закріплені у ст. 201 ЦПК України, чітко не встановлено, чим виступає пропозиція суду щодо застосування процедури врегулювання спору за участю судді – правом чи обов'язком.

На нашу думку, врегулювання спору за участю судді є скоріш обов'язком, ніж правом, адже суддя повинен діяти відповідно до своїх повноважень, що покладені на нього законом. Через те, що у гл. 4 ЦПК України передбачено, що за згодою сторін може бути проведено врегулювання спору за участю судді, слід вважати цей процес обов'язком судді.

Варто вказати на деякі процесуальні особливості проведення такої процедури. Так, у випадку, коли сторони спору не досягли примирення під час урегулювання спору за участю судді, вони втрачають право на повторне проведення врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 202 ЦПК України), а про припинення врегулювання

спору за участю судді повинна бути постановлена ухвала, яка не підлягає оскарженню (ч. 2 ст. 204 ЦПК України) [1, ст.ст. 202, 204].

Також слід звернути увагу на судову практику по цьому питанню. Так, рішенням Верховного Суду м. Києва від 11 листопада 2020 року (провадження № 61–15125св19, справа № 522/19690/18) у цивільній справі про стягнення безпідставно набутих коштів у «касаційній скарзі було вказано, що відповідач заявив клопотання щодо врегулювання спору між сторонами за участю судді, тобто відповідач зробив все для того, щоб вирішити спір мирним шляхом. Проте, варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 201 ЦПК України, врегулювання спору за участю судді проводиться лише тоді, якщо всі сторони справи надали на це згоду до початку розгляду справи по суті. Внаслідок того, що позивач не погодився на проведення врегулювання спору мирним шляхом за участю судді, то протокольною ухвалою суду від 14 березня 2019 року було відмовлено у задоволенні вказаного клопотання» [2].

Частина 1 ст. 203 ЦПК України закріплює: «...Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції. У спільних нарадах беруть участь всі сторони, їх представники, а також судді. Закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо». Отже, на відміну від більшості розглядів справ у державних судах, які здійснюються публічно, врегулювання спору за участю судді можна вважати таким способом вирішення спорів, що має конфіденційний характер.

Статтею 203 ЦПК України закріплено положення про порядок проведення врегулювання спору за участю судді, відповідно до якого на суддю покладається багато повноважень і також йому надано низку ініціатив, на відміну від правил позовного провадження [1, ст. 203].

Можна зазначити, що суддя повинен не лише знати чинне законодавство і судову практику в подібних спорах, а також володіти певними навичками комунікацій для того, щоб він міг продуктивно проводити такі наради.

Науковці, тим не менш, критикували зазначені вище норми. Так, Лесько А.О. погоджуючись з думкою Зельдіної О. зазначає,

що «незрозумілою є позиція законодавця, з одного боку, заборонити судді надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, а з іншого суддя вправі запропонувати їм можливий шлях мирного врегулювання спору [5, с. 50].

Божук І. та Дяченко С. висловлюють думку, що питання правового статусу судді, який здійснює врегулювання спору, є досить проблемним. «...Проаналізувавши зміст норм ЦПК України можна зрозуміти, що кожен суддя (суддя-доповідач) має брати участь у врегулюванні спору. В такому разі не будуть враховуватися професійні навички судді як посередника, а також його бажання та інші фактори. Запропонована модель врегулювання спору за участю судді не вказує на той факт, що такий суддя, крім знань у галузі права, повинен мати, крім того, спеціальні навички та знання психології, соціології, конфліктології тощо. Тому необхідним є проведення певних спеціалізованих тренінгів для таких суддів для того, щоб регулярно підвищувати професійний рівень суддів, як суддів-посередників. Як альтернатива для вирішення цього питання є можливість внести деякі доповнення до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо обрання у кожному суді зборами суддів суддю, уповноваженого здійснювати таку примірювальну процедуру» [6, с. 13].

Отже, можна зробити висновок, що процедура врегулювання спору за участю судді має на меті виконати таке саме завдання цивільного судочинства, а саме: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Саме задля досконалості процедури врегулювання спору за участю судді, необхідно внести деякі зміни до діючого ЦПК України. Це стосується строку проведення, який може бути мінімальним (для малозначних справ) та максимальним; щодо підготовки судів для проведення врегулювання спору за участю судді та можливості їх проводити. Врегулювання спору за участю судді є альтернативною судовою процедурою позовному провадженню, яка сприяє більш швидкому вирішенню спорів і розвантажує суди, які сьогодні й так є перенавантаженими.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.10.2021.)
2. Рішення Верховного Суду м. Києва від 11.11.2020. Справа № 61-15125св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053447> (дата звернення: 17.10.2021).
3. Луспеник Д. Новелізація цивільного процесу позитивно вплинула на судову практику. 25.09.2018. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/125882-novelizatsiya-tsvilnogo-protsesu-pozitivno-vplinula-na-sudovu-praktiku-f6c2df>(дата звернення: 18.10.2021).
4. Можайкіна О.С. Правовий аналіз форм врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі. *Цивілістика*. № 2. 2018. С. 77–81. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_1/15.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
5. Прущак В.Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12496?show=full>
6. Лесько А.О. Врегулювання спору за участі судді: проблеми та перспективи. *Правова держава*. 2019. С. 48–56. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/download/169533/171279> (дата звернення: 19.10.2021).
7. Божук І., Дяченко С. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Цивільне право і процес*. 2019. С. 11–15. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/12/3.pdf> (дата звернення: 20.10.2021).